

Skutil, M. a kol. (2011). *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství.*

Praha: Portál.

Na knižní trh se dostává publikace *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství* autora M. Skutila, která směřuje k potřebám studentů učitelství, především oborů Učitelství pro 1. stupeň ZŠ a Učitelství pro mateřské školy. Martin Skutil v současnosti působí jako odborný asistent ústavu primární a preprimární edukace na Pedagogické fakultě Univerzity v Hradci Králové. Mezi další autory patří Jan Průcha, přední odborník v oblasti pedagogiky a pedagogického výzkumu v České republice. Ostatní členové autorského kolektivu jsou akademickými pracovníky na Pedagogické fakultě UHK a na Pedagogické fakultě UP v Olomouci. Všichni členové týmu jsou řešiteli či spoluřešiteli grantových projektů v oboru pedagogika či psychologie a publikují v českých i zahraničních odborných periodikách.

Kniha se zabývá kvantitativním i kvalitativním přístupem, srozumitelně ukazuje možnosti a limity obou těchto přístupů. Právě v tom tkví, oproti zavedeným specializovaným metodologickým publikacím, její ojedinělost.

Tematicky není kniha členěna na 2 části, které by rozdělovaly kvantitativní a kvalitativní metodologii. Obsahová struktura knihu dělí na 10 kapitol, které jsou dále členěny na podkapitoly. V textu publikace se dá velmi lehkou orientovat díky přehlednému členění a využití různých typů písma pro vyznačení podstatných a klíčových pojmů a myšlenek.

Úvodní kapitola se týká charakteristiky vědeckého zkoumání, vysvětluje základní pojmy, zabývá se tím, co je to věda, jazyk vědy, zdůrazňuje prolínání pedagogického a psychologického výzkumu, uvádí jejich charakteristiky. Velmi stručně se věnuje dělení výzkumných přístupů, které jsou blíže popsány ve 4. kapitole.

Velice si cením 2. kapitoly týkající se etických principů v pedagogicko-psychologickém výzkumu. Student je často postaven do obtížné situace, kdy neví, zda neporušuje pravidla etiky výzkumu, např. při vymezení souboru objektů či subjektů. Vzhledem k nedostupnosti či malé ochotě některých subjektů (tedy ne vlastní vinou) nedodržuje kritéria reprezentativnosti, jejichž postupy pro stanovení rozsahu a struktury reprezentativního vzorku popisuje např. Chráska (*Metody pedagogického výzkumu*, 2007). Na tuto i další otázky týkající se např. nechtěného porušování etických principů anonymity

respondentů ve výzkumu, etiky publikování a citování ve výzkumu odpovídá začínajícím výzkumníkům právě tato kapitola. V závěru kapitoly najde pedagogická komunita – studenti, doktorandi i učitelé, zabývající se výzkumnou prací, etický kodex českého pedagogického výzkumu, který byl schválen a přijat členskou základnou ČAPV na 18. konferenci ČAPV v Liberci 7.–9. 9. 2010.

Ve třetí kapitole se sám autor publikace věnuje první důležité etapě výzkumného šetření – přípravě a plánování výzkumu. Autor zde prezentuje myšlenku, že nejčastějším přístupem v kvalifikačních pracích studentů je kvalitativní výzkum. Přesto zde najdeme základní etapy empirického zkoumání jak u kvalitativního, tak i kvantitativního přístupu. V souvislosti s kvalitativním výzkumem autor stručně popisuje základní typy výzkumu a podrobně zpracovává formulaci výzkumných otázek. Přestože autor uvádí tabulku výzkumných otázek, pro potřeby studentů bych uvítala více těchto praktických příkladů. Student by měl mít možnost poznat rozdíl mezi správně a špatně formulovanou výzkumnou otázkou, kvalitně a nekvalitně vymezeným výzkumným problémem. Konkrétní příklady považuji v tomto případě pro studenty za nenahraditelné.

Čtvrtá kapitola se zabývá přehledem základních rysů kvantitativního a kvalitativního přístupu. Okrajově se zaměřuje i na „míchání“ kvalitativních a kvantitativních metod, tzv. smíšený výzkum, a vymezuje některé jeho typy. Podkapitola *Kvantitativní výzkum* teoreticky popisuje požadavky pro stanovení hypotéz, zabývá se vlastnostmi dobrého měření – validitou a reliabilitou. Další vlastností, kterou zmiňuje např. Chráska (2007) je praktičnost měření. Tato vlastnost je zde sice zmíněna, avšak pro potřeby studentů je vhodné tuto vlastnost explicitně vymezit. Pozornost je také věnována výběru výzkumného souboru, a to z hlediska obou výzkumných přístupů.

Poměrně obsáhlá je kapitola pátá, kde se hned několik autorů knihy zabývá nejčastějšími metodami sběru dat, jako je dotazník, interview, analýza dokumentů, výzkumná metoda pozorování aj. U každé metody jsou přehledně vysvětleny výhody a nevýhody použití. Velmi častou metodou zkoumání ve studentských pracích je metoda dotazování. Jak správně konstruovat otázky v dotazníku, jak má vypadat struktura a administrace a jaké problémy nás mohou překvapit, to vše se začínající výzkumník dozví i prostřednictvím praktických ukávek dotazníkových položek. Z hlediska psychologické diagnostiky zde student učitelství nalezne klasifikaci projektivních metod, které může využít při řešení svého diplomového či bakalářského úkolu. Velmi oblíbenou metodou je u studentů také případová studie a kazuistika. Obě tyto metody

jsou stručně a přehledně popsány. Závěr kapitoly je věnován experimentální metodě, která je nejnáročnější metodou v pedagogickém výzkumu, zároveň však dle slov autorky Havigerové „řada vlastností a dovedností pro přípravu kvalitního experimentu je přenositelná i do dalších aktivit pedagoga“. Autoři v této kapitole čerpají z mnoha metodologických publikací nejen zahraničních autorů, ale i z publikací Kerlingera, Gavory, Pelikána, Maňáka, Švece, Hendla aj. Poznatky z této kapitoly pomáhají čtenáři vytvořit si jasnou představu o tom, jaké jsou rozdíly mezi jednotlivými výzkumnými metodami a jak si vybrat tu nejvhodnější na základě toho, jaký jev chceme zkoumat.

Autorem šesté kapitoly je Miroslav Chráska, přední odborník na kvantitativně orientovaný výzkum, statistické zpracování získaných dat a autor mnoha metodologických knih. V kapitole této publikace se zaměřil na didaktické testy v pedagogickém výzkumu, jejich třídění, konstrukci, vlastnosti a standardizaci. Informace z této kapitoly obohatí zejména studenty a učitele, kteří se chtějí pokusit o vytvoření vlastních a přitom kvalitních didaktických testů. Svým rozsahem poskytuje kapitola spíše obecnější informace, případné zájemce o podrobnější popis odkazuje autor k vyhledání dodatečných podrobnějších informací v uvedené literatuře.

Kapitola *Kvantitativní analýza* dat obsahuje velmi stručný přehled některých statistických nástrojů. Popsány jsou pouze základní metody deskriptivní statistiky a statistické testování hypotéz. Vzhledem ke svému rozsahu nemůže být tato kapitola učebnicí kvantitativního zpracování dat s podrobným popisem jednotlivých metod. Jak uvádí autor, je spíše ukázkou, s jakými metodami se můžeme v pedagogickém výzkumu setkat. Za přínosné považují, že některé metody, které jsou často využívány při statistickém zpracování dat (chí-kvadrát, t-test, analýza rozptylu a koeficient korelace), jsou zde demonstrovány na konkrétních případech.

Pomoc studentům, jak provést zpracování dat v programu MS Excel, přináší následující kapitola. Základní zpracování je prezentováno na postupech prováděných v programu MS Excel, zejména proto, že jde o snadno dostupný nástroj oproti používaným programům, mezi něž se řadí např. STATISTICA, SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) aj. Popis veškerých postupů je vhodně doplněn tabulkami a obrázky z prostředí MS Excel, což je pro cílovou skupinu studentů velmi názornou pomůckou.

Předposlední kapitola se zabývá kvalitativní analýzou a zpracováním dat, seznamuje čtenáře s postupy a základními kroky při analýze dat, které však

nejsou vzhledem k rozsahu kapitoly vázány na konkrétní výzkumné designy. V textu jsou popsány spíše méně náročné analytické postupy, přičemž náročnější čtenáři jsou odkazováni na další a obsažnější zdroje.

Velmi cenné údaje najde čtenář, především z řad studentů, v poslední kapitole. Problematika psaní závěrečné zprávy je vyhledávanou statí v odborných publikacích, bohužel často statí chybějící. Studenti hledají odpovědi na otázky a vítají jakékoli praktické rady týkající se struktury práce, jejich formálních požadavků, často se ptají, jak prezentovat závěrečnou práci odborně i laické veřejnosti. Přínosem této publikace je, že tato kapitola nebyla opomenuta a psaní závěrečné zprávy byla věnována patřičná pozornost. Nedostatky v podobě nedodržení formálních pravidel, gramatických a stylistických chyb jsou vizitkou autora, mohou snížit úroveň a kvalitu celého výzkumu. Závěrečná zpráva završuje celý proces výzkumu – stejně jako tato kapitola uzavírá výčet informací a rad zaměřených na pedagogicko-psychologický výzkum.

Kniha svým obsahem odpovídá na nejčastější otázky, které si začátečník v oblasti metodologie výzkumu klade. Publikace je psána odborným vědeckým jazykem, přesto je její obsah srozumitelný i pro začínající výzkumníky v dané oblasti. Předností jsou zejména praktické příklady, které ulehčují pochopení dané problematiky. Postupným procházením jednotlivých kapitol získává čtenář základní informace o metodologii v pedagogicko-psychologickém výzkumu a získané poznatky mohou sloužit jako kvalitní základ pro budoucí rozšíření vědomostí. Publikaci doporučuji hlavně studentům pedagogických oborů, avšak mohou ji využít i vyučující jako studijní literaturu v předmětu metodologie. Tuto publikaci uvítají zejména studenti v závěrečné fázi studia, kdy jim může pomoci při přípravě a realizaci vlastního výzkumu v bakalářské, diplomové a dizertační práci.

Po celkovém zvážení knihu mohu doporučit k profesnímu vzdělávání budoucích učitelů, diplomantům i všem dalším zájemcům o výzkum v oblasti pedagogicko-psychologických jevů. Tato publikace je zároveň vhodným příspěvkem do knižní metodologické produkce.

Literatura

Chráška, M. (2007). *Metody pedagogického výzkumu; základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada.

Marcela Ehlová

Veteška, J. (2011). *Proměny školního vzdělávání v biodromálním kontextu.*

Praha: Verlag Dashöfer.

O tom, že se bude muset člověk vzdělávat a učit v průběhu celého života, se hovoří poměrně dlouhou dobu. Průcha v předmluvě k této publikaci konstatuje, že o problémech školního vzdělávání je publikováno nespočetné množství knižních i časopiseckých prací. Problematika je podle něj v současné době aktuální také proto, že na jedné straně prudce akceleruje technický a vědecký rozvoj a na straně druhé jsou mechanismy edukace ovlivňovány cíli a obsahy, které jsou do edukačních programů vkládány.

Tato publikace však zachází v uvedené problematice poněkud dál, a to jejím zasazením do biodromálního kontextu. Biodromální přístup je hodnotný především tím, že při zkoumání jedince i jeho aktivit zohledňuje vnitřní i vnější faktory, které jeho životní cestu determinují. To se týká také životní cesty za poznáním.

Pro čtenáře je zajímavé a podnětné seznámit se ve zkratce s historií a vývojem obsahu pojmů výchovy a vzdělávání, jak jsou v kapitole 1 nastíněny. Tento nástin mu stačí k tomu, aby si uvědomil, jak je obsah pojmů poplatný době, jak se vyvíjí a jak souvisí se společensko-ekonomickou úrovní společnosti.

Dále se autor zaměřuje na postupné proměny evropského kurikula a srovnává kurikulum minulosti a dneška s kurikulem budoucnosti, které by, mimo jiné, mělo zaručovat celostní pohled na rozvoj žáků a studentů a respektovat jejich individuální potřeby. Nový koncept vzdělávání by měl zohledňovat žáky a studenty jako osobnosti, které se vyvíjejí, a škola by se měla na tomto jejich vývoji pedagogicky i didakticky podílet.

Je potěšující, že je v publikaci zdůrazněna nenahraditelnost učitelů v procesu probíhajících reform a že se počítá s jejich zaangażováním do tohoto dění. Jestliže budou mít učitelé možnost reformu ovlivnit, budou ji snáze implementovat také do praxe. Ukazuje se stále zřetelněji, že totiž nestačí vybavit žáky a studenty pouze potřebnými znalostmi a vědomostmi, nýbrž také klíčovými kompetencemi, které musí být dál průběžně rozvíjeny. Popsanou situaci je možno charakterizovat jako náročnou především pro učitele, přičemž jejich společenský status, poměrně nízký plat a existence atraktivnějších příležitostí na trhu práce může vést k jejich nezájmu o tuto profesi.

Přeměna systému a struktury kurikulárních dokumentů má směřovat k ucelenému modelu celoživotního vzdělávání a učení zacíleného na kompetence. Autor uvádí kompetenční přístup na úrovni preprimárního, primárního, sekundárního vzdělávání, přičemž upozorňuje na problémy s tím spojené ve sféře terciární a sféře dalšího vzdělávání. Propojením jednotlivých klíčových kompetencí v rámci kurikulárních dokumentů se člověk (žák, student, zaměstnanec) dostane do relativního souladu s požadavky zaměstnavatelů, tedy trhu práce.

V publikaci je v souvislosti s prosazováním nových strategií řízení v oblasti školního vzdělávání podtržena snaha chápat *výstupy* učení spíše jako jeho *výsledky*, které by byly měřitelné. Produktivita a kvalita vzdělávacích systémů a učební výsledky jedinců jsou hlavními předměty zájmu a je důležité vytvořit takové nástroje, které by jejich současný stav a další vývoj mohly měřit.

Publikaci vnímám jako velmi zdařilou, poněvadž postupným odvíjením myšlenek směřuje k té fundamentální, že totiž jedině lidé, kteří se učit chtějí a jsou k této činnosti motivováni, si efektivně plánují učební aktivity v průběhu celého života a stávají se osobitými tvůrci vlastní životní dráhy.

Miroslava Miklošková

Pohled na ruský časopis *Pedagogika*, 2010

Časopis byl založen v r. 1937 jako *Sovetskaja pedagogika*, název byl změněn na *Pedagogika* v r. 1992. Vychází pod záštitou Ruské akademie vzdělávání, je řízen redakční radou a redakčním kolegiem, ročně vychází 10 čísel o 128 stranách, v počtu 5 000 exemplářů. Historie časopisu je podrobně popsána na Wikipedii. Podrobně jsou zde představeni všichni vedoucí redaktoři, např. Gončarov, Kairov ad. Autor stati se ke komunistické minulosti staví shovívavě odkazem, že sovětská pedagogika je součástí historie vlastenecké pedagogické vědy, kterou nelze zamítnout.

Velký rozsah časopisu umožňuje publikovat mnohem více statí než v našich časopisech (např. *Pedagogice*, *Pedagogické orientaci*). Pravidelné rubriky ruského časopisu jsou: *Vědecká sdělení*, *Otázky výuky a výchovy*, *Historie školy a pedagogiky*, *Srovnávací pedagogika*, *Vědecký život*, *Z redakční pošty*, *Jubileum učebnic*, časté jsou také ideově zaměřené úvodníky, zprávy o činnosti akademie, informace o aktuálních událostech v oblasti výchovy a vzdělávání,

dále recenze publikací aj. Monotematické číslo bylo věnováno i vzdělávání učitelů.

První číslo ročníku 2010 podrobně informovalo o zasedání Ruské akademie vzdělávání, které se konalo 9.–10. prosince 2009 a na němž se projednávaly otázky kvality vzdělávání a školní standardy pro nové pokolení. Z vědeckých sdělení zaujmou statě o přechodu od tradiční k antropologické didaktice, o současném metodickém myšlení nebo zamyšlení nad polovzdělaností a polomravností ve vzdělávacím systému. Z dalších příspěvků tohoto čísla uveďme studii o formalizovaném pojetí výukových metod nebo pojednání o prostředí ve škole zaměřené na ochranu zdraví.

V dalších číslech jsou takto zásadní teoretické studie méně časté, přesto mnohé příspěvky s nadhledem pojednávají o aktuálních problémech současnosti, např. o pedagogickém experimentu, o vztahu vzdělání a ideologie v informační společnosti, o řízení vzdělávacích systémů apod. Četné jsou příspěvky řešící aktuální problematiku výchovně-vzdělávací praxe, a dávají tak možnost nahlédnout do problémů, jimiž žije současná ruská škola. V tomto směru jsou zajímavé např. informace o jazykové kultuře učitelů, o výchovných problémech spojených s informační a počítačovou technologií, o využívání výchovného potenciálu Velké vlastenecké války, o bariérách na cestě k nové škole, o rozvoji nadání žáků apod. Příspěvky v rubrice Srovnávací pedagogika informují mimo jiné o vzdělávání v zahraničí. Nejvíce pozornosti je věnováno Německu (5), Bělorusku (2), po jednom příspěvku je zastoupena Anglie, USA, Švýcarsko, Írán a Polsko. Rubrika Historie školy a pedagogiky se zaměřuje téměř výhradně na ruskou a sovětskou pedagogiku, čtenář se například seznamuje s odkazem Porobova, Tolstého, Makarenka, ze světových pedagogů je připomínán např. J. Dewey.

Srovnáme-li ruskou Pedagogiku a českou Pedagogiku, můžeme konstatovat, že ruská Pedagogika se vyznačuje větším důrazem na domácí problémy, a to často s vlasteneckým podtextem. Teoreticky přínosné jsou studie, které v souladu s moderními trendy hledají nová řešení. Na rozdíl od naší Pedagogiky jsou méně zastoupeny statě založené na výsledcích výzkumů, zato je publikováno více článků vztahujících se k estetické výchově a problematice hodnot. Redakce se snaží dát časopisu světový rozhled, ale současně je též orientována na domácí problémy. Je škoda, že ruská Pedagogika je pro českého čtenáře obtížně dostupná, poněvadž je k dispozici jen ve studovnách vybraných institucí.

Josef Maňák